

ВІДЗИВ

офіційного опонента на дисертацію Каряки Олександра Віталійовича «Ольвія Понтійська як античне місто: історія дослідження внутрішньої структури та планування (кінець XVIII – перша третина XX ст.)», подану на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни

Актуальність теми дисертаційного дослідження здобувачем обґрунтовано змістовно та переконливо і водночас ним накреслена перспектива подальшого її розвитку. Дисертантом наголошується, що дана тематика актуалізується необхідністю подальшого осмислення та узагальнення наявних знань про Ольвію, вивчення її історії її дослідження, розуміння основних тенденцій та закономірностей наукового пошуку. Крім того, існує й загальна потреба розглянути представлену проблему не лише з точки зору причетності українських територій до давньогрецької історії, а й до європейського цивілізаційного простору в цілому. Дослідником порушена низка проблем, які досі стояли осторонь уваги науковців.

Дисертація О. Каряки «Ольвія Понтійська як античне місто: історія дослідження внутрішньої структури та планування (кінець XVIII – перша третина XX ст.)» розв'язує актуальні та важливі проблеми теорії і практики історичних досліджень, виконана професійно, якісно, на належному науковому рівні, із залученням документальних джерел, сучасної методології.

Основні положення та висновки дисертації викладені в авторефераті, у 20 (з них 18 – одноосібних) публікаціях, із яких 6 у фахових наукових виданнях, затверджених МОН України за спеціальністю, 6 – у закордонному виданні і 8 публікацій апробаційного характеру.

Автореферат відповідає змісту дисертаційного дослідження, цілком відбиває структурну побудову дисертації та розкриває її основний зміст.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання матеріалів дисертації, її основних положень і висновків при підготовці узагальнюючих праць з історії України, написанні навчальних посібників, лекційних курсів. Результати дисертаційного дослідження допоможуть історикам краще орієнтуватися в величезному масиві літератури, підходити до її вивчення критично й неупереджено, об'єктивно оцінювати її досягнення та недоліки.

У вступі (с. 16-23) обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету і завдання, визначено об'єкт, предмет, окреслено хронологічні рамки, розкрито наукову новизну і науково-практичне значення дисертації, відображено ступінь апробації одержаних результатів. Постановка мети та формулювання завдань відповідають характеру обраної теми і дозволяють розкрити її найважливіші аспекти. Матеріал дисертації викладено за проблемно-хронологічним принципом, що є оптимальним для праць подібного характеру.

У першому розділі «Джерела, історіографія та методологія дослідження» (с. 24-54) проаналізовано ступінь історіографічної розробки проблеми та джерельну базу, висвітлено теоретико-методологічні засади дослідження.

Розгляд джерельної бази автор здійснює відповідно до формального поділу усієї їх сукупності на опубліковані та неопубліковані. До останньої групи автором було віднесено документи, виявлені ним у Науковому архіві Інституту археології НАН України (м. Київ), Національному історико-археологічному заповіднику «Ольвія» (НІАЗ «Ольвія», с. Парутино Очаківського району Миколаївської області), Архіві Президії Національної академії наук України (м. Київ), Центральному державному архіві вищих органів влади м. Київ, Архіві Інституту історії матеріальної культури (м. Санкт-Петербург, Росія). Щодо опублікованих джерел, то до них автор

відніс «матеріали писемних джерел античного часу та археологічних розкопок» (с. 37), а також біографічні матеріали, науково-популярні видання, подорожні записки, публікації в радянській пресі (с. 43-44). Крім того, дослідник застосовує до класифікації джерел і формально-змістовний принцип.

У другому розділі – «Початковий етап вивчення Ольвії та формування поглядів на її внутрішню структуру (кінець XVIII – початок XX ст.)» (с. 55-87) – автором присвячена увага аналізу досліджень та усвідомлення Ольвії як пам'ятки в імперську епоху, її першим археологічним відкриттям в період діяльності Б. Фармаковського.

Тут звертається увага на дискусію щодо картографування Ольвії першими дослідниками – П. Кешпеном, І. Муравйовим-Апостолом та іншими. І відзначається вплив на це питання наукових уявлень епохи романтизму, для якої була характерна ідеалізація античності. При цьому справедливо відзначається, що дослідження пам'ятки у XIX ст. відбувалося лише епізодично. А, крім того, на наукові дослідження впливали ще й ідеологічна мотивація.

У третьому розділі – «Систематичні розкопки Ольвії (1924-1930)» (с. 88-122) – автором проаналізовано розвиток становлення української античної археології, розкрито конфліктність ситуацій у протистоянні між центром і периферією в умовах радянської влади щодо дослідження Ольвії як історичної пам'ятки, висвітлено організацію та ефективність діяльності Наукової ради в управлінні ольвійською експедицією.

Автор цілком виправдано прив'язує відновлення археологічних досліджень на території Ольвії до нових суспільно-політичних реалій, що склалися вже в умовах формування радянської державності. Окресливши і чітко визначивши за допомогою історичних джерел процес систематичних розкопок в межах Ольвії у 1920-х роках, цілком виправданою стала думка щодо результати розкопок цих років стали основою для розгортання вже

наступних широкомасштабних досліджень. Надзвичайно вдалою для цього розділу слід визнати спробу представити розвиток наукових досліджень не лише крізь призму суто організаційних та управлінських заходів, але й через міжособистісні стосунки вчених.

У четвертому розділі — «Відновлення розкопок Ольвії в умовах ідейно-організаційної перебудови радянської академічної науки (1930-ті рр.)» (с. 123-154) — автор підкреслив основні риси тих процесів, що відбувалися в радянській історичній науці в період формування тоталітарного режиму в СРСР та підпорядкування йому академічної науки. Увага тут зосереджується на діяльності двох відомих археологів — Ф. Козубовського та Л. Славіна.

В процесі дослідження було звернено увагу на ту обставину, що в цей період відбувається певна зміна наукових поколінь. До управління і реалізації «політики партії» приходять молоді вчені, які відмежовуються від дореволюційних принципів роботи, а водночас і від «старих кадрів». Відзначено, що наприкінці 1930-х років фактично змінюється персональний склад наукових установ. Водночас масові репресії фактично, за словами автора, «знекровили» археологічні організації. Негативним же результатом такої політики стало не лише нищення наукового потенціалу, а й зупинення розвитку досліджень, відсутність програм і перспектив «без прагнення пошуку нових напрямів» (с. 153).

У п'ятому розділі — «Історія картографування та сучасний стан дослідження внутрішньої структури і планування Ольвії Понтійської» (с. 155-183) — автор розглянув історію ольвійської картографії з аналізом відомих на сьогодні карт і планів пам'ятки, її основних об'єктів.

Вивчаючи плани Ольвії, які створювалися дослідниками в різні часи, автор звертає увагу на їх особливості та аналізує їх зміст вже відповідно до існуючої на сьогодні інформації. Звертається увага і на їх цінність стосовно проведених наукових досліджень, вплив на розвиток картографії в наступні

роки і десятиліття. Зокрема, відзначаються плани А Скрипки та Д. Біленького, що стали основою для створення вже сучасного генерального плану ольвійського городища. Крім того, дисертант у цьому розділі представив і історію вивчення основних об'єктів архітектурно-будівельних залишків Ольвії.

Завершують рецензовану роботу висновки, що логічно випливають з усього попереднього її змісту й тому не зустрічають серйозних зауважень.

Список джерел і літератури (загалом — 483 одиниці) засвідчив повну орієнтованість автора в поставленій проблемі, опанування та володіння дослідника широким колом історіографічних джерел.

Суттєвим доповненням до основного тексту дисертації слугують додатки, в яких представлено специфічні терміни, що тут використовуються, просопографічний матеріал, карти і плани Ольвії (всього 11 одиниць), креслення окремих ділянок та ін.

Відзначаючи позитивні сторони дисертаційної роботи, звернено увагу і на деякі її недоліки, висловив автору окремі зауваження і побажання:

1. Викликає заперечення визначення верхньої межі дослідження 1930-ми роками з огляду на те, що сам текст містить в собі інформацію, доведену до кінця XX ст. Та й сам автор при визначенні об'єкту зазначив, що ним є «процес вивчення античного полісу Ольвія Понтійська в контексті розвитку історичного та археологічного знання наприкінці XVIII — на початку XXI ст.» (с. 18).

2. Уявляється невиправданим відмежування розгляду історіографії проблеми від розгляду джерельної бази шляхом об'єднання із розглядом методології дослідження. Тим більше, що якщо автор у підрозділі 1.1. виділяє «історіографічні джерела», то у підрозділі 1.2. повинно б було йтися про «історіографію історіографії», а не просто «історіографію».

3. Варто було б у 2-му розділі також розкрити і роль наукових товариств у дослідженні Ольвії у XIX ст.

4. В окремих випадках автору слід бути більш точнішим і зваженим у своїх висловлюваннях. Наприклад, з твердження дослідника, що «протягом другої половини 1920-х рр. відбувається процес поступового витискання українськими науковими інституціями російських дослідників, передовсім Б.В. Фармаковського» (с. 122) може бути сприйняте як певне протистояння саме між українськими та російськими вченими, чого насправді, звичайно, не було. Те ж саме можна бачити і у висновках (с. 186). Аналогічно викликає й заперечення думка щодо впливу у 1920-х роках популярних виставок та лекцій на підвищення рівня національної самосвідомості українських громадян (с. 95).

5. На жаль, у дисертанта відсутня спроба періодизації дослідження проблеми відповідно до основних етапів розвитку наукових знань. Хоча дисертант і відзначає «два основні етапи», а потім ще й (с. 46-47), все ж таки він їх прив'язує виключно до діяльності Л. Славіна та С. Крижицького, що, з нашої точки зору, не може бути визначальним саме для вітчизняної історіографії в цілому.

Незважаючи на вказані недоліки та зауваження, дисертація О. Каряки відзначається оригінальністю та самостійністю наукового пошуку. Здобувач показав своє вміння ставити і аргументовано розкривати недосліджені досі проблеми, визначати їх ключові моменти, давати на них відповіді на належному аналітичному та науковому рівні.

Все вищевикладене дає підстави для висновку, що дисертація «Ольвія Понтійська як античне місто: історія дослідження внутрішньої структури та планування (кінець XVIII – перша третина XX ст.)» є цілісним, завершеним, самостійним і ґрунтовним дослідженням, яке відповідає п. 11 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор Олександр Каряка заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за

спеціальністю 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни.

24 травня 2018 р.

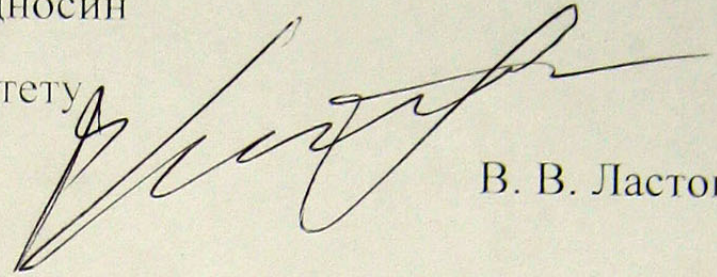
Офіційний опонент

доктор історичних наук,

професор кафедри міжнародних відносин

Київського національного університету

культури і мистецтв

В. В. Ластовський

Підпис В.В. Ластовського засвідчую –

учений секретар Вченої ради

Київського національного університету

культури і мистецтв

Н.А. Гайсинюк